

BERNARDINE EVARISTO

A LÁNY,

A NŐ,

A TÖBBIEK

EURÓPA KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST, 2021

www.europakiado.hu • www.moobius.hu

Amma azt szeretné, ha az emberek kíváncsian jönnének a darabjaira, nem érdekli mi van rajtuk, egyébként neki is megvan a saját *leszárom* stílusa, habár az is alakult az évek során, és eltávolodott a közhelyes farmer kertésznadrágoktól, a Che Guevara-barettől, az Arafat-kendőtől és a mindig látható, két összefonódó női szimbólumot ábrázoló kitűzőtől (nem mondom, hogy nem vagy nyitott könyv, barátom)

mostanában ezüst vagy arany sportcipőt hord télen, megbízható Birkenstockot nyáron

fekete szövetszadrág télen, buggyos vagy szűk, attól függően, hogy azon a héten 40-es vagy 42-es méretet hord (felül mindig eggyel kisebbet)

mintás török nadrágot nyáron, ami éppen térd alatt végződik
élénk aszimmetrikus pólót, pulcsit, dzsekit, kabátot télen

a felzselézett, hidrogénezett rasztatincsei viszont egész évben úgy állnak égnek, mint a születésnap gyertyák

az ezüst karika fülbevaló, a vaskos afrikai karperec és a rózsaszín rúzs is

állandó stíluselemei közé tartoznak

Yazz

szerint ezek olyan „bolondos öregasszonyruhák, Anya”, és könyörög, hogy a Marks & Spencer áruházban vásároljon Amma, mint a normális anyák, mert nem akarja, hogy vele lássák az utcán, amikor elvileg együtt mennek el sétálni

Yazz pontosan tudja, hogy Amma minden lesz, csak normális nem, és bár már az ötvenes éveiben jár, még nem öreg, de próbáld meg ezt elmagyarázni egy tizenkilenc évesnek; mindenesetre az öregedés egyáltalán nem olyan dolog, amit szégyellni kellene

különösen, mivel az egész emberiség átesik rajta egyszer

bár néha úgy tűnik, mintha a barátai közül ő lenne az egyetlen, aki meg is akarná ünnepelni, hogy idősebb lett

hiszen nagy kiváltság nem idő előtt meghalni – mondja nekik, miközben a konyhaasztal körül leszáll az este barátságos, teraszos brixtoni házában

és ők nekilátnak az általuk hozott ételeknek: csicseriborsó-ragu, fűszeres sült csirke, sült zöldségek, marokkói bárány, safrányos rizs, cékla és kelkáposzta-saláta, az igazán irritáló akadékoskodóknak pedig jollof quinoa és gluténmentes tészta

miközben egy pohár bort, vodkát (kevesebb kalória) vagy valami májkímélőbbet öntenek ki maguknak az orvos javaslatai szerint

helyeslést várna a barátaitól azért, hogy ellenszegül a középkorúak körében divatos panaszkodásnak; ehelyett zavart mosolyokat kap és olyan kérdéseket, mint: hogy bírod az égető ízületi gyulladásokat, a feledékenységet és a hőhullámokat?

Amma elmegy a fiatal zenész mellett

bátorítóan mosolyog a lányra, aki kedvesen viszonzozza azt

előhalász egy kis aprót, beteszi a hegedűtokba

nem áll készen rá, hogy letegye a cigit, úgyhogy nekidől a part melletti falnak és rágyújt egyre, gyűlöli magát érte

az ő generációjának még azt mondták a hirdetések, hogy a cigitől felnőttek, bájosnak, erősnek, okosnak, kíváncsiaknak és mindennek fölött menőnek tűnnek majd

senki nem mondta el nekik, hogy tulajdonképpen megöli őket

kinéz a folyóra, és érzi, ahogy a forró füst lefelé vándorol a nyelőcsővéen keresztül és nyugtatja az idegeit, miközben megpróbálja felvenni a harcot a koffein miatti adrenalinlökökkel

negyven éve vannak színházi bemutatói, és még mindig parázik

mi van, ha szétszedik a kritikusok? nagy egyetértésben elutasítják, egycsillagos értékeléseket írnak: *egyáltalán* mit gondolt a Nemzeti, amikor beengedte ezt az érdektelen imposztort az épületbe?

persze tudja, hogy nem imposztor, tizenöt drámát írt és több mint negyvenet rendezett meg, és ahogy egy kritikus egyszer írta, Amma Bonsu biztos kézzel rendez, és tudja, hogyan kell kockázatot vállalni

de mi van, ha az állva tapsoló, premier előtti közönség egyszerűen csak kedves akart lenni?

jaj, kussolj már Amma, tapasztalt harcos vagy, nem emlékszel?

na lássuk

a szereplők fantasztikusak: hat idősebb színésznő (sokat látott veteránok), hatan a pályafutásuk derekán (mostanáig nagy túlélők) és három új arc (naiv reménykedők), akik közül az egyik a tehetséges Simone, aki vörös és feldagadt szemmel tápolyog be próbára úgy, hogy elfelejtette kihúzni a vasalót, lekapcsolni a tűzhelyét vagy becsukni a hálósobája ablakát, és a próba értékes perceit pazarolja arra, hogy teljes pánikban a lakótársainak telefonál

néhány hónapja még a saját nagyanyját is eladta volna rabszolgának, hogy megkapja ezt a munkát, de mára elkényeztetett kis primadonna lett, aki pár hete arra kérte a rendezőjét, amikor kettesben maradtak a próbateremben, hogy ugorjon ki neki egy karamellás lattéért

annyira kimerültem – nyűszítette Simone, arra utalva, hogy ez Amma hibája, amiért olyan keményen dolgoztatja őt

mondani sem kell, abban a pillanatban elrendezte a dolgokat Simone Stevenson kisasszonnyal

Stevenson kisasszony, aki úgy gondolja, hogy mivel a színművészeti után rögtön a Nemzetibe került, és egy lépésre van attól, hogy meghódítsa Hollywoodot

rá fog jönni

elég hamar

ilyen helyzetekben Ammának hiányzik Dominique, aki réges-rég Amerikába menekült

együtt kellene átélniük a nagy áttörésének pillanatát

a nyolcvanas években egy játékfilm meghallgatásán ismerkedtek meg, a film egy női börtönben játszódott (hol máshol?)

mindketten kiábrándultak voltak attól, hogy mindig csak a rabszolga, a cseléd, a prostituált, a dada vagy a bűnöző szerepénél gondoltak rájuk

és még így sem kapták meg a szerepet

a sorsuk ellen lázadoztak egy lepukkant kávézóban a Sohóban, miközben két szelet átázott fehér kenyér közé vastagon halmozott

szalonnás rántottát falatoztak, amit méregerős teával öblítettek le a műszakkezdésre váró utcai szexmunkások mellett

ez még jóval azelőtt volt, hogy a Soho egy trendi meleg környékké vált

nézz rám – mondta Dominique, és Amma ránézett, semmi alázatos, anyáskodó vagy bűnözőszerű nem volt benne

hihetetlenül menő és eszméletlenül gyönyörű volt, magasabb és vékonyabb, mint a legtöbb nő, metszettüveg-arccsontokkal és füstös szemekkel, amelyeket vastag és sűrű fekete szempilla vett körül, konkrétan árnyat vetett az arcára

bőrdzsekit viselt, rövidre vágatta a haját, kivéve egy fekete, oldalra fésült frufrut, és egy ütött-kopott férfvázás biciklin közlekedett a városban, ami most kint állt lekötve

nem látják, hogy egy élő istennő vagyok? – kiáltotta Dominique egy színpadias gesztussal kísérve, oldalra söpörve a frufruját, és szennvedélyes testtartást véve föl, ahogy egyre többen fordultak feléjük

Amma alacsonyabb volt, afrikai csípővel és combokkal

a tökéletes rabszolgalány alakja, mondta neki egyszer egy rendező, mikor egy emancipációról szóló színdarab meghallgatására ment

mire ő rögtön sarkon fordult és kísétált

Dominique-nek pedig azt mondta egy szereposztásért felelős rendező, hogy csak az idejét pocskolja, ha elmegy egy viktoriánus korban játszódó filmdráma meghallgatására, hiszen akkoriban nem voltak feketék Angliában

dehogynem voltak, válaszolta Dominique és tudatlannak nevezte a rendezőt, aztán szintén kísétált az épületből

ő az ajtót is bevágta maga után

Amma rájött, hogy rokon lélekre talált Dominique-ben, aki kész mindenki seggét szétrúgni vele

és miután ez elterjed majd róluk, mindketten totál munkanélkülivé fognak válni a színházi közegben

elmentek egy helyi kocsmába, ahol a beszélgetés folytatódott, miközben folyt a bor

Dominique Bristol St Pauls negyedében született, az anyja az afro-guyanai származású Cecile, aki a rabszolgaságig vissza tudta követni a családfáját, apja pedig az indo-guyanai származású Wintley, akinek az elődei Kalkuttából érkezett szerződéses munkások voltak

ő a legidősebb a tíz gyerek közül, akik inkább tűntek feketének, mint ázsiaiak, és annak is érezték magukat, különösen mivel az apjuk szorosan kötődött az afrokaribiakhoz, akikkel együtt nőtt föl, de az Indiából nemrég érkezett indiaiakkal nem tudott mit kezdeni

Dominique tinédzserkorában jött rá a saját szexuális preferenciájára, amit aztán nagy bölcsen meg is tartott magának, mert nem tudta, hogy a barátai és a családtagjai hogyan fogadnák, és nem akart a közösségen kívülre kerülni

párszor kipróbálta fiúkkal is

ők élvezték

ő kibírta

tizenhat évesen színészi karrierre vágyva költözött Londonba, ahol az emberek kitűzőkön hirdették büszkén a saját társadalmon kívüli identitásukat

kemény terepen aludt a Viktória rakpart és üzleti bejáratok boltíve alatt a Strand utcában, majd egy fekete lakhatási szervezet interjút készített vele, ő pedig hazudott, és arról mesélt zokogva, hogy az apja elől menekült el, aki verte őt

a jamaicai lakhatásügyi tisztviselő nem volt meggyőzve, szóval vertek, ennyi az egész?

Dominique az édesapja által elkövetett szexuális abúzusig fokozta a panaszait és kapott egy S. O. S.-szobát egy diákszállón; másfél évvel később, miután hetente telefonált sírva a lakhatási szervezetnek, megszerezte a lakhatási szervezet egyik egyszobás lakását egy kis ötvenes években készült blokkban, Bloomsburyben

megtettem, amit meg kellett tennem, hogy otthont találjak – mondta Ammának –, bevallom, nem erre vagyok a legbüszkébb, de senkit nem bántottam, hiszen az apám sosem tudja meg

az lett a küldetése, hogy minél többet tanuljon a feketék történelméről, kultúrájáról, politikai mozgalmairól, feminizmusáról, és felfedezte London alternatív könyvesboltjait

elment az Islingtonban található Sisterwrite nevű könyvesboltba, ahol minden egyes könyv minden egyes szerzője nő volt és órákig böngészte a polcokat; nem volt pénze, hogy bármit megvegyen, így hétről hétre részletenként, állva olvasta el az egész *Home Girls* című fekete feminista antológiát, illetve bármit, amit Audre Lorde tollából meg tudott kaparintani

úgy tűnt, az eladót nem zavarja

mire felvettek egy nagyon hagyományos színiiskolába, én már átpolitizálódtam és mindenbe belekötöttem, Amma

az egész iskola egyetlen színes bőrű diákja volt

Shakespeare férfi szereplőit vajon miért nem játszhatják nők, és akkor inkább bele sem megyek a børszínalapú szereposztásba – üvöltöttem a rendezőnek az órán, miközben mindenki más, a női diákokat is beleértve, néma maradt

rájöttem, hogy egyedül vagyok

*

másnap félrehívott az iskolaigazgató

itt színésznek tanulsz, nem politikusnak

el kell hagynod az iskolát, ha folytatod a bajkeverést

én figyelmeztettelek, Dominique

ne is mondd – válaszolta Amma –, kussolj vagy tűnj el, ugye?

ami engem illet, én apámtól, Kwabenától örököltem a harcias szellemem, aki a ghánai függetlenségért kampányoló újságíró volt

amíg meg nem tudta, hogy le akarják tartóztatni lázítás vádjával, ezért itt vetette meg a lábát és a vasúthoz került, a London Bridge metróállomáson találkozott Anyával

jegyellenőr volt, anyám a csarnok fölötti irodaházban dolgozott
úgy intézte, hogy ő ellenőrizze a jegyét, anyám pedig, direkt lépett
ki utoljára a szerelvényből, hogy válthasson vele pár szót

anyja, Helen félvér, 1935-ben született Skóciában
az apja egy nigériai diák volt, aki azonnal eltűnt, amint befejezte
a tanulmányait az Aberdeen Egyetemen

el sem köszönt

évekkel később anyám anyja rájött, hogy a feleségéhez és a gyere-
keihez tért vissza Nigériába

nem is tudta, hogy volt családja

nem Anya volt az egyetlen félvér Aberdeenben a harmincas-negy-
venes években, de elég kevesen voltak ahhoz, hogy a saját bőrén
tapasztalja ezt

korán otthagya az iskolát és titkárnői főiskolára ment Londonba,
éppen akkor, amikor afrikai férfiak érkeztek oda a tanulmányaik
vagy a munkájuk miatt

Anya lejárt a bulijaikra és a sohói klubokba, tetszett nekik a vilá-
gosabb bőre és a lágyabb haja

mindig csúnyának érezte magát, amíg az afrikai férfiak nem
mondták neki, hogy nem az

látnod kellene, hogy nézett ki akkoriban

mint egy Lena Horne és Dorothy Dandridge közötti átmenet

szóval ja, nagyon csúnya

Anya azt remélte, hogy az első randin megnéznék egy filmet és aztán
elmennek a kedvenc helyére, a Club Afrique-ba, ami pont a Sohó-
ban van, épp elég utalást tett rá és imádott High Life stílusú zenére,
nyugat-afrikai jazzre táncolni

ehelyett apám magával vitte az egyik szocialista megbeszélésére
egy kocsmá hátsó szobájába az Elephant and Castle metróállomás
közelében

ahol egy férfiakból álló csoport sört vedelt és függetlenségi politi-
káról beszélt egy asztalnál

ott ült és próbált úgy kinézni, mint akit érdekel ez az egész, mint akit lenyűgöz apám intellektusa

ha engem kérdezel, inkább apámat nyűgözte le, ahogy ő némán helyeselt

összeházasodtak és Peckhambe költöztek

én voltam a legfiatalabb gyerek és az első lány, magyarázta Amma, és füstöt fújt a terem elnehezedő levegőjébe

a három bátyámból ketten ügyvédek lettek és egy orvos, az apám elvárásainak való engedelmességük miatt rajtam nem volt nyomás, hogy hasonlóan cselekedjek

az egyetlen velem kapcsolatos aggodalma a házassághoz és a gyerekekhez kötődik

azt gondolja, a színészi karrierem csak egy hobbi, amíg ezek el nem jönnek

Apa az a fajta szocialista, aki forradalmat akar, hogy az egész emberiség sorsát jobbra fordítsa

szó szerint

Néha mondom Anyának, hogy egy pátriárkához ment feleségül inkább onnan nézd, Amma – magyarázza erre ő –, hogy apád férfinak született Ghánában az 1920-as években, míg te nőnek születted Londonban az 1960-as években

és ezzel mit akarsz mondani?

nem igazán várhatod el, hogy „vágja” a veled kapcsolatos dolgokat, ahogy te fogalmaznál

erre beolvasok neki, hogy ő is a patriarchátus szekértolója és bűnrészes egy olyan rendszerben, ami minden nőt elnyom

az emberi lények bonyolultak, válaszolja erre ő

mire én azt mondom neki, hogy ne legyen lekezelő velem

Anya napi nyolc órát dolgozott bér munkájában, négy gyereket nevelt föl, fenntartotta a háztartást, úgy intézte, hogy a pátriárka vacsorája minden este ott legyen az asztalon, és az ingei minden reggel ki legyenek vasalva

amíg apám épp máshol volt, hogy megmentse a világot
az egyetlen háztartási feladata az volt, hogy hazahozza a hentestől a
húst a vasárnapi ebédre – ez a külvárosi vadászó-gyűjtögető életmód

tudom, hogy Anya nem teljesedett ki, mert mióta otthagytuk a szü-
lői házat, azzal tölti az idejét, hogy azt takarítja vagy alakítja át

sosem panaszkodott a sorsára vagy vitatkozott apámmal, ez az
elnyomottság legbiztosabb jele

mesélte, hogy a kapcsolatuk kezdetén próbált vele kézen fogva
menni, de apám lerázta a kezét, mondván, az érzelmesség egy angol
póz, így anyám nem próbálkozott többet

de apám minden évben megveszi neki a legnyálasabb Valentin-
nap üdvözlőlapot a piacon és titkolja, de imádja az érzelgős count-
ryzenét, vasárnap esténként a konyhában ülve hallgatja Jim Reeves
és Charley Pride albumait

egy kézzel egy pohár whiskyt fog, a másikkal a könnyeit törölgeti

*

Apa a kampánytalálkozókért, a tüntetésekért él, meg hogy sztrájk-
őrséget állítson a parlamenthez és a Lewisham piacon árulhassa
a *Szocialista munkás* nevű lapot

úgy nőttem föl, hogy minden vacsoránál a prédikációit hallgat-
tam a kapitalizmus és a gyarmatosítás kegyetlenségéről és a szocializ-
mus erényeiről

a vacsoraasztal volt a szószéke, mi meg a foglyul ejtett gyülekezet
olyan volt, mint ha szó szerint lenyomná a torkunkon a politikai
nézeteit

Ghánában valószínűleg fontos ember lenne, ha visszatért volna
a függetlenség után

ehelyett a mi családunk örökös miniszterelnöke

dehogyan tudja, hogy leszbikus vagyok, most viccelsz? Anya kérte, hogy
ne mondjam el neki, már neki is épp elég nehéz volt bevallani, azt
mondta, gyanakodott rá, mikor a térd fölé érő szűk szoknyák és a

tartós dauer volt a legnagyobb divat, és én elkezdtem férfi Levi's farmert hordani

biztos benne, hogy ez csak átmeneti állapot, majd negyvenévesen emlékeztetem rá, hogy ezt mondta

Apának nincs ideje a „homókra” és minden homofób viccen nevet, amit a humoristák szombat esténként mondanak a tévében, amikor éppen nem az anyósukat vagy a feketéket sértegetik

Amma mesélt arról, mikor az iskola utolsó évében először ment fekete női találkozóra Brixtonba, egy szórólapon látta meg a helyi könyvtárban

Elaine, a nő, aki ajtót nyitott, feltűnően tökéletes afroglóriát viselt és puha testrészeihez szorosan illeszkedett a világoskék farmernadrág és a szűk farminging

Ammát elfogta a vágy, amint meglátta, és követte a nappaliba, ahol mindenütt nők ültek kanapékon, székeken, párnákon, lábaikat keresztbe vetve a földön, kávé és cidert iszogatva

idegesen elfogadott egy cigarettát, mikor körbeadták a dobozt, leült a földre, hátát egy macska nyűtte gyapjúszövet karosszékek vetette, érezte, ahogy Elaine meleg lába a karjához ér

figyelt, a többiek arról vitatkoztak, hogy mit jelent fekete nőnek lenni

mit jelent feministának lenni, ha a fehér feminista egyesületek nem látják őket szívesen

milyen érzés, mikor négernek nevezik őket vagy rasszista bandagok verik meg őket az utcán

mi történik, amikor a fehér férfiak előzékenyen kinyitnak egy ajtót vagy átengednek egy helyet a buszon a fehér nőknek (ami szexista), de nekik nem (ami rasszista)

Amma átérezte az élményeiket és elkezdett csatlakozni a helyeslő refrénhez, igazad van, nővérem, nekem is volt ezzel dolgom

olyan érzés volt, mintha bejött volna a hidegről

az első este végén a többi nő elköszönt, és Amma felajánlotta, hogy ott marad elmosogatni a csészéket és kiüríteni a hamutartókat Elaine-nel

a hepehupás kanapéken csókolóztak az utcai lámpák fényében,
a közelben vijjgó rendőrszирénák hangjától kísérve
akkor került a legközelebb ahhoz, hogy önmagával szeretkezzen
ez is egyfajta hazaérkezés volt

egy héttel később, mikor elment a következő találkozára
Elaine egy másik nővel volt, ott nyalták-falták egymást
és őt észre sem vette
soha többé nem ment oda

Amma és Dominique addig maradtak, amíg ki nem penderítették
őket, és már számos pohár vörösboron túl voltak, mikor
úgy döntöttek, saját társulatot kell alapítaniuk, hogy színészi karrierjük lehessen, mert egyikük sem volt kész arra, hogy maga mögött hagyja a politikai nézeteit és munkát keressen
vagy kussoljon, hogy ne rúgják ki
egyértelmű lépésnek tűnt
névötleteket körmöltek a durva vécépapírra, amit a kocsma vécéjéből csórtak el
az *Öserdei Nők Színházi Társulata* fejezte ki leginkább a szándékaikat
olyan hangot fognak képviselni a színházban, ami most még nem létezik
a fekete és ázsiai nők történetei általuk jutnak majd el a közönség elé
a saját feltételeik szerint fognak színházat csinálni
ez lett a társulat mottója
a Saját Feltételeink Szerint
Vagy Sehogy.